

Стручни рад
Образовање и васпитање, XVIII (19), стр. 69–82
37.015.31:172.12/.16
37.015.31:316.752
COBISS.SR-ID 114490889
DOI: 10.5937/ObrVas2319069S

Тамара М. Стојановић⁸

Универзитет у Крагујевцу, Филолошко-уметнички факултет

ПОТРЕБЕ И МОГУЋНОСТИ УСВАЈАЊА НАЦИОНАЛНИХ И ГЛОБАЛНИХ ВРЕДНОСТИ У ШКОЛИ⁹

Резиме: У раду се указује на потребе и могућности усвајања националних и глобалних вредности у школи. Истиче се психолошко гледиште о вредностима и фазама њиховог учења, као и о теоријама које расветљавају процес учења и остваривања вредности. Посебан акценат у раду се ставља на дидактичке системе који доприносе квалитетној настави и које знатно олакшавају рад наставницима у реализацији усвајања националних и глобалних вредности.

Кључне речи: националне вредности, глобалне вредности, школа, дидактички системи.

УВОД

У процес теоријског проучавања и емпиријског истраживања наше теме пошли смо од схватања појма учења као релативно трајне и прогресивне промене понашања индивидуе настале као резултат претходне активности. Наиме, сматрамо да треба потенцирати потребу подстицања сваког припадника друштва у процесу познавања, усвајања и очувања националних и глобалних вредности. Зато смо, без намере дубље анализе, изнова приступили проучавању процеса стицања навика, развијања моторних вештина, усвајања конкретних знања и информација, усвајања конкретних правила и социјалних норми, као и развијања интересовања и буђења мотива како би се формирали ставови

⁸ tamara.stojanovic@filum.kg.ac.rs

⁹ Рад је урађен у оквиру пројекта *Друштвене кризе и савремена српска књижевност и култура: национални, регионални, европски и глобални оквир* (бр. 178018), који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

и развијале и мењале особине личности. Националне и глобалне вредности представљају веома погодне наставне садржаје за сложене облике учења, што подразумева пуну активност јединке која учи, њену психичку и физичку присутност, пажњу, памћење, мишљење, говор и све друге процесе неопходне за рационално усвајање и прихватање одређених садржаја. То такође подразумева свестан приступ лица које учи, његову намеру и јасност циља.

ПСИХОЛОШКО ГЛЕДИШТЕ О УСВАЈАЊУ НАЦИОНАЛНИХ И ГЛОБАЛНИХ ВРЕДНОСТИ

У овом раду учењу нисмо прилазили као феномену стварања асоцијација између нових и старих асоцијација, већ као когнитивном процесу који укључује перцепцију ствари, људи и догађаја. Овај процес има неколико фаза, а свака од њих се односи и на процес усвајања знања и развијања вештина и навика из области националних и глобалних вредности:

1. Фаза перцепције – односи са на развијање свести код ученика о постојању нечега што је од посебне вредности за Србију, за већинско становништво Србије – Србе, али и све оне који патриотски доживљавају Републику Србију, њену територију, њен Устав и позитивне законе, њену прошлост, културу, науку и уметност. У овој фази сваки наставник ће уочити код ученика тзв. „безуспешне покушаје”, али га то не сме обесхрабрити. Једноставно, наставници би требало да схвате да је то прва фаза у процесу учења која ће се превазићи. Зато је потребан зналачки приступ наставника и његово педагошко вођство процеса учења;

2. Фаза инкубације – у којој ће се догодити да ученици покушавају напустити модел који им се нуди и прибегавати стереотипима учења какве су имали у претходним искуствима. Наставници ће у овој фази уочити да је дошло до нечег што личи на напуштање учења или до мировања (инкубације) процеса учења. Уколико припремимо наставнике да препознају ову фазу у процесу учења, онда неће бити неразумевања између њих и ученика. Наставници

не треба просто да занемаре ову појаву, која је законитост у процесу учења, већ да систематски и плански, педагошки осмишљено, али ненаметљиво, ученицима представљају чињенице о националним и глобалним вредностима. Иако се чини да је процес сазнања у стагнацији, па чак и да је напуштен, мисаоне активности код ученика су у сталном напону и то ће их увести у следећу фазу процеса учења;

3. Фаза илуминације – односно фаза увида у конкретну појаву, наставни садржај, уочену националну или глобалну вредност. У овој фази ће наставници приметити да многи ученици уочавају суштину учених садржаја, међузависности међу појавама. Коначно, педагошки вођеним процесом наставници ће довести ученике до последње фазе процеса учења;

4. Фазе верификације – у којој се стварају могућности да ученици властитом мисаоном активношћу могу проверавати уочена решења.

Процес учења наставних садржаја о националним и глобалним вредностима је знатно шири и свеобухватнији од приказанах „фаза“ које налазимо и у психолошким учењима Вудворда из 1924. Он обухвата учење „улога“, односно развијање код ученика одређених облика понашања у конкретним животним ситуацијама. Исто тако, овај процес подразумева „учење система понашања“, као и интеракцијски утицај различитих улога чланова друштвене зајединице. Овако сложен процес подразумева систематско вежбање кроз низ неуспелих, мање успешних и коначно, веома успешних покушаја. Из овога следи да би, када је реч о националним и глобалним вредностима, наставници требало ученицима да одреде јасно дефинисане улоге и облике понашања које треба усвојити.

Представници психологије бихевиоризма (Skinner, Bandura i др.) би тај облик учења сврстали под појам „понашање у функцији заштите околине“, односно понашање у функцији доброг познавања животне средине. Другим речима, човек је од рођења до краја живота у сталном учењу нових облика понашања, односно у сталном настојању како квалитетније мењати постојеће облике понашања. Бихевиоризам је, у ствари, психолошки приступ који се фокусира

на то како се одвија процес учења. Под утицајем психологије средином XX века бихевиоризам почиње да се примењује и у педагогији (детаљније: Stojanović-Đorđević, 2011).

У конкретном случају, када је реч о учењу националних и глобалних вредности, сматрамо примереним учење по моделу. Наставничко понашање, односно наставничко познавање националних и глобалних вредности, те његов однос према националним и глобалним вредностима, требало би да буде кључни „модел“, пример на који се угледају ученици. Исто тако, у сарадњи породице и школе, наставници, стручни сарадници и остали фактори институционалног (школског) процеса васпитања и образовања треба да укажу на значај родитеља као „модела“ понашања, као и на значај свих осталих чланова уже и шире социјалне средине, али и средстава масовне комуникације (филм, телевизију, позориште, штампу, литературу).

Можемо закључити да Бандурине теорије припадају групи когнитивних теорија, односно теоријама когнитивне обраде информација (модерне теорије учења и памћења).

Када је реч о учењу по моделу, треба нагласити да је Мекдугал почетком двадесетог века проучавао мотивационе проблеме имитације и уочио да код животиња и деце постоји урођена тенденција за имитирањем (Социјална психологија, 1980). Пијаже, који се такође бавио учењем по моделу, сматрао је да је имитација когнитивни процес. Милер и Долард сматрају да је тенденција за имитирањем стечена. Настаје као производ подражаја: награде, одобравање, осмеси, позитивни знаци и сл.. Теоријом поткрепљења у процесу учења бавили су се и други, нарочито психолози и педагози, међу којима и Толман и Хал.

Учење наставних садржаја који се односе на националне и глобалне вредности, као и учење у целини, активност је која треба да резултира усвајањем знања, вештина и навика. Крајњи исходи или донети учења националних и глобалних вредности огледају се у развоју когнитивних (сазнајних), конативних (афективних) и практичних (психомоторних) способности. У овом процесу се стичу знања о националним и

глобалним вредностима, али и развијају одређени ставови о свему томе.

У наставном процесу разликујемо следеће нивое стечених знања:

1) ниво препознавања, односно могућност идентификације чињеница и појава са којима су се ученици упознали у процесу наставе или су се са њима сусретали у току живота у различитим животним ситуацијама;

2) ниво присећања и репродукције, што се односи на могућност ученика да реконструише, да понови (усмено, у писаној форми или на други начин) садржаје из наставе који су у вези са националним и глобалним вредностима;

3) ниво решавања проблема (израда програма или на други начин исказан висок степен познавања садржаја из области националних и глобалних вредности);

4) ниво сналажења и прилагођавања у новим животним условима у којима до пуног изражаја долази познавање чињеница (конкретности) и генерализација (општости) у вези са националним и глобалним вредностима.

У конкретном случају, када је реч о учењу садржаја у вези са националним и глобалним вредностима, неопходан је конструктивни приступ учењу. Према овом моделу учења, знања се стичу у процесу непосредне активности ученика, односно на такав начин којем ученик презентира одређене елементе тих садржаја у конкретним животним условима, у стварности. Улога наставника у таквом облику учења своди се на то да они ученицима обезбеђују изворе информација и друге материјале на основу којих ће ученици властитом активношћу долазити до сазнања. Знања о националним и глобалним вредностима се стичу у социјалном контексту.

ДИДАКТИЧКИ СИСТЕМИ КОЈИ ДОПРИНОСЕ КВАЛИТЕТНОЈ НАСТАВИ И УСВАЈАЊУ НАЦИОНАЛНИХ И ГЛОБАЛНИХ ВРЕДНОСТИ

У реализацији наставних садржаја из области националних и глобалних вредности наставницима се пружају широке могућности организовања наставе по различитим

дидактичким системима: 1. хеуристичка настава, 2. егземпларна настава 3. проблемска настава, 4. менторска настава 5. програмирана настава, 6. тимска настава, 7. интерактивна настава, 8. респонсбилна настава, 9. индивидуализована настава и 10. инклузивна настава.

Хеуристичка настава (грч. *heuriskein* – налазити, проналазити, откривати; Архимед: *Хеурека!*) се заснива на поставци хеуристичке научне дисциплине да образовну важност имају само они наставни садржаји које ученици потпуно разумеју, док је оно што ученици не разумеју, што није ушло у њихову свест, потпун образовни промашај. Знање засновано у наставном процесу добија квалитете апликативности, функционалности, примењивости и оперативности, што значи да га је могуће корисно применити у пракси. Хеуристичка настава, иако има одређене слабости када је реч о националним вредностима, може бити од значаја јер поједине вредности, нарочито глобалне, спадају у категорију тежих и сложених наставних садржаја, које ученици једино могу схватити помоћу сигурног вођења од стране квалитетног наставника.

Егземпларна настава (*exemplum* – ограничење на битно; из мноштва изузетно битно) је дидактички систем (модел) који садржи (укључује) поучавање наставника и самосталан рад ученика, стваралачки рад наставника и ученика. Егземпларна настава омогућава да се опширније наставне целине које имају сличности успешно и узорно обраде, при чему се штеди време; знатно доприноси осамостаљивању ученика за рад, уче се да користе уџбенике и др. изворе, да савлађују методе и технике учења, да у различитим садржајима исте тематске целине уочавају сличности и разлике, чиме развијају моћ запажања и успостављања, затим подстиче наставнике да стваралачки приступају обради наставног градива (Vilotijević, 330). Овај вид наставе се може успешно примењивати у обради националних и глобалних вредности, јер оне представљају тематске целине у којима има опширних садржаја са одређеним типичним сличностима (нпр. национални паркови, духовне вредности и сл.).

Проблемска настава је дидактички систем у коме се ученици у наставном процесу у школи оспособљавају за решавање бројних и разноврсних животних и радних проблема. Код проблемске наставе ученици се обучавају да сами решавају уочени проблем уз сталну, систематску подршку наставника. Разликује се од хеуристичке наставе по томе што у тој настави наставник решава научени проблем и истовремено мисаоно води ученике у току свог решавања, док у проблемској настави научени проблем решавају ученици уз подршку наставника (Poljak, 1988). Проблем се, као дидактичко јединство супротности, решава помоћу мишљења кретањем од познатог ка непознатом. Мишљење мора имати квалитет стваралачког или креативног, па је по томе ова настава дидактичко решење за развијање стваралачке способности ученика. Самостално решавање проблема у проблемској настави истовремено значи и мисаоно самовођење ученика до његовог решавања. Значај овог система наставе је у развијању способности код ученика да самостално уочавају проблеме и да их решавају. И ова настава у којој ученици развијају стваралачко мишљење се може користити у изучавању националних и глобалних вредности.

Менторска настава је слична проблемској. Разликује се од ње по томе што се у њој знатно смањује поучавање наставника и своди се на повремене консултације за време рада, док се повећава самосталан рад ученика у зависности од избора научног проблема за поучавање па све до његовог решења (Poljak, 1988). Ова настава је подесна за рад ученика у научним групама, при изради семинарских, дипломских и научних радова као и у истраживањима у пракси. Ову наставу карактерише то што се ученици, односно студенти самостално или на сугестију наставника, опредељују за проучавање одређеног научног проблема, а потом се у току његовог проучавања повремено консултују с ментором. Менторска настава претпоставља висок степен самодисциплине и способности као добро овладавање техникама интелектуалног (првенствено истраживачког) рада, те је подесна и за проучавање националних и глобалних вредности, нарочито кроз истраживачке пројекте.

Програмирана настава је систем наставе у коме се задржавају битни, а одстрањују небитни садржаји и растављају садржаји на основне елементе. Код ове наставе могућност понављања претходног знања је максимална и извори грешака су сведени на минимум. Редуковање садржаја на оно што је битно је да се не оптерећује ученикова меморија и да му се остави више времена за размишљање. Растављање (декомпозиција, рашчлањивање) садржаја на основне елементе треба да омогући ученику поступно овладавање градивом идући од једноставнијих ка сложенијим садржајима и уочавајући њихову логичку структуру. У овом систему наставе ученици сами решавају проблеме (задатке) у складу са унапред добијеним упутством у коме је објашњен начин решавања. Самосталан рад треба да подстакне ученике на активно размишљање и сваком поједином ученику обезбеђује напредак сопственим темпом према уложеном труду и интелектуалним способностима. У процесу ове наставе постоји стална повратна информација из којих ученик увек и благовремено сазнаје да ли је на правом путу, а наставник да ли се процес одвија у складу са постављеним циљевима (Vilotijević, 2000). Њена примена у изучавању националних и глобалних вредности зависи од постојања програмираног материјала.

Тимска настава је систем у коме се за извођење наставе формирају тимови од два или више наставника у којима сваки члан има посебну улогу и задатке. Тим заједнички планира, реализује и вреднује наставу; величине ученичких група и радног простора варирају зависно од постављеног циља и задатка и тражења бољих решења. Са ученицима се ради у великим групама (90–120 ученика спајањем више одељења истог разреда), средњим групама (30–90 ученика) и малим групама (од по неколико ученика). Велике групе су подесне за обимније наставне теме, тумачење нове наставне грађе, објашњавање правила, тумачење закона, систематизацију знања после обраде веће наставне целине, као и за прикупљање филмова и других аудио-визуелних емисија, извођење сложених и скуких огледа. Мање групе су подесне када треба обрадити неко градиво методом разговора, када је неопходна расправа, увежбавање, понављање, утврђивање,

проверавање, те за увежбавање усменог излагања помоћу којег изоштравају критичко мишљење (Vilotijević, 2000). И овај систем наставе, било кроз рад у великим групама, било у малим групама, подесан је за изучавање националних и глобалних вредности.

Интерактивна настава је модел савременог наставног рада који се темељи на интерактивном учењу. Под појмом интерактивно учење „подразумева се процес који резултира релативно перманентним променама у размишљању и понашању које настају на основу искуства, традиције и праксе остварене у социјалној интеракцији” (Suzić, 1999). Интерактивно учење је и процес стицања знања, подстицање увиђања, развој социјализације и мењање социјалних ставова. Интерактивна настава пружа могућност ученицима различитих психофизичких способности да развију своје потенцијале. За разлику од традиционалне наставе која је прилагођена „типичном ученику” и оријентисана према неком имагинарном моделу просечних способности, интерактивна настава је усклађена са индивидуалним психофизичким способностима ученика. У овом виду наставе ангажовани су сложени мисаони процеси (креативност, практична примена знања), ученицима је дозвољена слобода избора, од њих се захтева иницијатива, креативност, могућност разноврсног изражавања и учење са разумевањем (Kovačević, 2005). За успешно извођење интерактивне наставе неопходна је добра припрема наставника, који има улогу организатора, консултанта, саветника и медијатора. И ова настава, у којој се развијају кооперативни квалитети личности, мотивација, повољна емоционална клима, може се користити у изучавању националних и глобалних вредности.

Респонсибилна настава (енгл. responsibility – одговорност, дужност, обавеза, Вујас, 2001) је модел савременог наставног рада који је препознатљив по одговорности ученика и наставника за партиципацију у демократском избору и активном остваривању педагошки релевантних и дидактичко-методички прикладних активности припремања, извођења и вредновања наставе (Ilić, 2000). У овом моделу наставе суштина је стварна, а не

декларативна заједничка и појединачна одговорност ученика и наставника за ток и исход наставног процеса. Одговорност наставника и ученика пролази из партиципације свих носилаца наставног рада у демократском избору одговарајуће варијанте релевантних активности. Остваривање демократске партиципације ученика у саодлучивању о варијантама припремања, извођења и вредновања респонсибилне наставе условљено је њиховим едукативно– комуникацијским могућностима и другим развојним потенцијалима и узрасним ограничењима, као и наставниковим (макар имплицитним) теоријским схватањима човека и друштва. У респонсибилној настави ученици властитим активностима уз помоћ наставника остварују своје људске потенцијале, а посебно самоактуализацију личности. Маслов (Maslow) истиче тринаест позитивних карактеристика самоактуализованих личности. Модел респонсибилне наставе, с обзиром на наведене квалитете, веома је подесан и за стицање знања ученика о националним и глобалним вредностима и као таквог га треба често примењивати у наставном процесу.

Индивидуализована настава је дидактички систем у коме се организација наставног рада заснива на индивидуалним разликама међу појединцима, при чему се полази од општих и специјалних способности ученика, њихових склоности, различитих индивидуалних искустава, нивоа претходних знања и обавештености, темпа индивидуалног напредовања, особености и њиховог памћења, начина њиховог реаговања, одлика и стилова учења. Индивидуализована настава је дидактички организација васпитно-образовног рада у којој се наставни захтеви усклађују са индивидуалним способностима и карактеристикама у развоју и раду ученика. Она се темељи на самосталном раду и учењу ученика и континуираном праћењу и вредновању и њиховом раду. Индивидуализована настава повољно утиче на оптимизацију наставног процеса и подстиче осамостаљивање ученика у раду и учењу (Vilotijević, 2000). У дидактичкој теорији се сматра да је индивидуализација перманентна дидактичка иновација, јер омогућава да се остваре основни циљеви напредовања појединца према његовим могућностима. Индивидуализована

настава има више предности у односу на фронталну наставу: а) наставни захтеви се усклађују са индивидуалним одликама у развоју ученика, са њиховим предзнањем, начином рада и учења; б) подстиче и навикава ученике да самостално раде и уче; в) омогућава благовремену повратну информацију, чиме се обезбеђује континуирано праћење и вредновање ученичког рада, што мотивише на веће напоре, г) рад ученика постаје креативнији и подстиче менталне способности и капацитете; д) потпуније и боље се користе ученички потенцијали. Индивидуализована настава захтева темељне припреме наставника за извођење исте. Овај вид наставе, као и претходне, с обзиром на ефекте се може успешно користити и за изучавање националних и глобалних вредности.

Инклузивна настава (од лат. речи *inclusio* – укључивање, обухватање, садржавање) је нови дидактички модел организованог проучавања и учења који обухвата, прихвата и интензивно укључује децу и младе са препрекама у учењу и учешћу, односно ученике са посебним образовним потребама (тј. са развојним тешкоћама и даровите, повратнике, досељенике, припаднике националних мањина, сегрегираних група, оне који говоре различитим језицима) и све остале ученике у одељењу (групи, тандему, школи) према њиховим индивидуалним потенцијалима, интересовањима и очекиваним исходима до личних максимума (Ilić, 2010). Учење у инклузивној настави обухвата све видове и облике самосталног и заједничког стицања знања, продубљивање искуства, усавршавање вештина, навика, развијања способности и вредносних оријентација и унапређивања процеса хуманизације и социјализације личности ученика до личних максимума. Значај инклузивне наставе у изучавању националних и глобалних вредности је посебан, јер омогућава ученицима са препрекама у учењу, односно ученицима са посебним образовним потребама да о тим вредностима стекну квалитетно знање. У педагошкој литератури се наводи више предности инклузивне наставе у односу на сегрегацијско образовање (у специјалним одељењима и школама) и у односу на традиционалну (неинклузивну и ексклузивну) наставу (видети детаљније: Ilić, 2000), али и слабости исте.

ЗАКЉУЧАК

У раду се указује на потребе и могућности усвајања националних и глобалних вредности у школи. Истиче се психолошко гледиште о вредностима и фазама њиховог учења као и о теоријама које расветљавају процес учења и остваривања вредности. Учење наставних садржаја који се односе на националне и глобалне вредности, као и учење у целини, активност је која треба да резултира усвајањем знања, вештина и навика. Крајњи исходи или донети учења националних и глобалних вредности огледају се у развоју когнитивних (сазнајних), конативних (афективних) и практичних (психомоторних) способности. У овом процесу се стичу знања о националним и глобалним вредностима, али и развијају одређени ставови о свему томе. Посебан акценат у раду се ставља на дидактичке системе који доприносе квалитетној настави и који знатно олакшавају рад наставницима у реализацији усвајања националних и глобалних вредности. Сваки од система пружа наставницима могућност да феномену усвајања националних и глобалних вредности у школи приђе на што бољи начин. Школа као институција васпитања и образовања један је од најзначајнијих фактора остваривања циља и задатака у оквиру васпитања за неговање националних и глобалних вредности. Школа у овом времену има (или би требало да има) битно другачију улогу и функцију; она постаје место на којем се живи, место на којем се ради, место на којем се доживљавају радости детињства и младости и место на којем се активно (интерактивно) учи и стичу се знања из свих (готово свих) области живота и рада људи, па и из области усвајања и неговања националних вредности у контексту неговања интернационалних (глобалних) вредности.

ЛИТЕРАТУРА

- Vilotijević, M. (2000). *Didaktika 1, Predmet didaktike*. Beograd: Naučna knjiga.
- Gordon, T. (1998). *Kako biti uspešan nastavnik*. Beograd: Kreativni centar.
- Gudjons, H. (1994). *Pedagogija – temeljna znanja*. Zagreb: Educa.

- Ilić, M. (2000). *Rensponsibilna nastava*. Banja Luka: Univerzitet u Banjoj Luci.
- Ilić, M. (2006). Metodološko i stručno-metodičko osposobljavanje nastavnika za individualizaciju učenja u inkluzivnoj nastavi. *Naša škola*, br. 3–4, 28–4 .
- Ilić, M. (2009). *Inkluzivna nastava*. Istočno Sarajevo: Filozofski fakultet.
- Ilić, M. (2012). *Metodika građanskog obrazovanja*. Banja Luka: Filozofski fakultet; Sarajevo: Civitas.
- Krstić, D. (1991). *Psihološki rečnik*, Drugo dopunjeno izdanje. Beograd: Savremena administracija.
- Krulj, R., Kačapor, S., Kulić, R. (2003). *Pedagogija*. Beograd: Svet knjige.
- Krulj, R. i Krulj, J. D. (2010). *Globalizacija i reforme obrazovanja u Srbiji, Mogućnost nacionalnog vaspitanja u vreme globalizacije*. Vranje: Učiteljski fakultet.
- Nikolić, LJ, Milić, B.(1991). *Čitanka sa književnoteorijskim pojmovima, za prvi razred srednje škole*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Pedagoški leksikon*, (1996). Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Poljak, V. (1991). *Didaktika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Prodanović, T. i Ničković, R. (1988). *Didaktika*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Poljak, V. (1988). *Didaktika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Rot, N. (1980). *Osnovi socijalne psihologije – socijalizacija*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Rot, N. (1989). *Osnovi socijalne psihologije*. Beograd: ZUNS.
- Stojanović-Đorđević, T. (2011). *Škola – temeljna znanja o prošlosti, aktuelnim problemima i perspektivama razvoja*. Kragujevac: Filološko-umetnički fakultet.
- Stojanović-Đorđević, T. (2011). Globalizacija, obrazovanje i škola. U: *Zbornik, Društvene krize i (srpska) književnost i kultura*. Kragujevac: Filološko-umetnički fakultet, 213–225.
- Stojanović-Đorđević, T. (2012). Obrazovanje i vaspitanje u budućnosti, globalizacija i društveno-ekonomska kriza. Zbornik, *Savremeno društvo i kriza proučavanja jezika i književnosti*. Kragujevac: Filološko-umetnički fakultet, 87–105.
- Suzić, N. (1999). *Interakcija kao vid poučavanja i učenja, u knjizi Interaktivno učenje*. Banja Luka: Ministarstvo prosvjete RS i Unicef kancelarija.

Веб – странице:

Bandura, *Učenje po modelu*, Preuzeto 20. februara 2023, sa

<http://www.simplypsychology.org>

Kohler, Preuzeto 1. februara 2023, sa <http://www.hrcaak.srce.hr>.

Miller and Dollard: *Social Learning and Imitation*, 1941, Preuzeto 20. februara 2023, sa <http://www.simplypsychology.org>

Sekord i Bekman, *Uspešnost učenja, prema:Skinner*, Preuzeto 15. februara 2023, sa <http://www.simplypsychology.org>

Tolman i Hal, *Teorije učenja*, Opšta psihologija, Preuzeto 25. februara 2023, sa <http://www.scribd.com/>

NEEDS AND POSSIBILITIES OF ADOPTING NATIONAL AND GLOBAL VALUES IN SCHOOL

Summary: *The paper points out the needs and possibilities of adopting national and global values in school. The psychological point of view on values and the phases of learning about them is emphasized, as well as on theories that shed light on the process of learning and realizing values. Special emphasis in the work is placed on didactic systems that contribute to quality teaching and that greatly facilitate the work of teachers in the realization of the adoption of national and global values.*

Key words: *national values, global values, school, didactic systems.*